

УДК 370.13

**ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ І СІМ'Ї
У ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ТОВАРИСТВА "ЗНАННЯ" (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)**

Ковнер В. В.

У статті автор на основі аналізу публікацій товариства "Знання" аналізує проблему батьківсько-вчительської взаємодії. Розглядає необхідність даної співпраці та шляхи і принципи її ефективної організації.

Ключові слова: розвивальне спілкування, конструктивний діалог, прийняття особистості, особистісне зростання, психологічний клімат.

В статье автор на основе анализа публикаций общества "Знание" анализирует проблему взаимодействия родителей и учителей. Рассматривает необходимость этого сотрудничества, а также пути и принципы его эффективной организации.

Ключевые слова: развивающее общение, конструктивный диалог, принятие личности, личностное возрастание, психологический климат.

Based on analyses of publications of Znannia Society, the author analyzes the problem of interaction between parents and teachers. She also considers the necessity of this cooperation and ways and principles of its effective organization.

Key words: developmental communication, constructive dialogue, acceptance of personality, personal development, psychological climate.

В сучасній Україні відбуваються значні зміни в галузі економіки, політики, культури. Від ефективності освітньо-виховної діяльності, метою якої є формування всебічно розвиненої особистості, багато в чому залежать успіхи соціально-економічних перетворень, спроможність українського суспільства подолати наростаючі негативні тенденції в розвитку духовної культури, відродити найвищі моральні ідеали, життєві пріоритети та визначити шляхи формування національної самосвідомості. Розвиток особистості відбувається під впливом широкого спектру соціокультурних умов, основними суб'єктами такого впливу є сім'я та школа. Проблема батьківсько-вчительської взаємодії, вплив цього процесу на формування і розвиток зростаючої особистості є в центрі уваги науковців, які звертаються до розкриття її сутності, визначення змісту та основних напрямків реалізації як на теоретичному, так і на практичному рівнях. У цьому контексті слід згадати праці О. Вишневського, Н. Волкової, К. Журби, Л. Повалій, Л. Савельєвої та ін. Науковці відмічають, що соціально-політичні та економічні зміни, які відбулися в житті нашої країни наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., актуалізували необхідність переосмислення традиційних поглядів на взаємовідносини батьків і вчителів, які не відповідають новим реаліям. Основними недоліками, які гальмують розвиток батьківсько-вчительської взаємодії і негативно позначаються на виховному потенціалі цього процесу, на думку науковців, є надзвичайно мала увага до дитини, неврахування її провідної ролі у трикутнику "вчитель – дитина – батьки", слабка теоретична і практична підготовка переважної більшості вчителів до взаємодії з батьками, як наслідок, поглиблення розриву між шкільним і сімейним вихованням; перетворення батьківсько-вчительської взаємодії на випадковий набір фрагментарних заходів, які не можуть забезпечити потреби сім'ї в педагогічній просвіті та підтримці.

Питанню активізації пошуку прийнятних для нових соціокультурних умов стратегій реалізації батьківсько-вчительської взаємодії як чинника підвищення ефективності особистісного становлення молодого покоління присвячено низку праць Т. Алексєнко, І. Бега, С. Дем'янчука, В. Постоного, Л. Хромової та ін. Питанню висвітлення механізму побудови повноцінної батьківсько-вчительської

взаємодії присвячено низку публікацій товариства "Знання" в другій половині ХХ ст., серед них – Т. Гаврилової, Л. Чулкової, О. Скар, С. Тищенко та ін.

Т. Гаврилова відмічає що "в сім'ї та школі загальна мета, єдині завдання: реалізація всіх потенційних можливостей дитини, всебічне формування її особистості, виховання моральної і соціальної зрілості; розв'язання цих завдань можливе лише в умовах творчого контакту вчителя і батьків, їх співробітництва, взаєморозуміння і взаємодопомоги" [1, с. 78].

У той же час досить часто батьки уникають спілкування, співпраці з учителями, і часто причиною цього є неготовність вчителя до роботи з батьками. Традиційно вважається, що вчитель має право висувати вимоги учням і їх батькам від імені суспільства, адже він володіє професійними знаннями, тому може переконувати, впливати, вимагати. Л. Чулкова називає педагогічною короткозорістю, безтактністю виклики батьків у школу для відчитування їх за погану поведінку їхньої дитини. Науковець стверджує, що у відносинах з батьками вчителів "потрібно відмовитися від повчального тону, моралізаторства, відійти від "лайливої" педагогіки. Ми повинні бачити в батьках насамперед союзників, будувати свої взаємини з ними так, щоб, наприклад, батько, одержавши записку: "зайдіть у школу", не лякався розмови, сповненої звинувачень і нарікань, а радів: є ще одна можливість поговорити про найдорожче – про його дитину" [9, с. 21].

Дослідники відмічають, що батьки охоче вислуховують і приймають поради вчителів, якщо останні не нав'язують їм при цьому свої погляди і волю. Намагаючись допомогти порадою, вчитель повинен враховувати можливості співрозмовника, розуміти, як той сприймає події, як він оцінює свої дії. "Даремно радити людині зробити те, що їй не під силу. Не можна скористатись порадою, якщо її дають, виходячи із загальних міркувань, не співставляючи з конкретною ситуацією. Навряд чи буде для кого-небудь корисним чужий досвід хоча і в схожих, але інших обставинах. Порада не досягне мети, якщо вчитель не намагається підтримати співрозмовника, показати йому свою зацікавленість і доброзичливість" [2, с. 11]. Науковці зазначають, що для того щоб надати конструктивну допомогу, необхідно володіти якостями, що полегшують "розвивальне" спілкування; до них відносять: розуміння внутрішнього світу іншої людини, безумовне прийняття людини, безкорислива доброзичливість і теплота.

Т. Гаврилова відзначає, що "прийняття – це не позитивна оцінка, це признание того, що інший має право бути таким як він є" [2, с. 19]. Науковці відмічають, що прийняття іншого передбачає терпляче, поблажливе ставлення до нього. Приймаючи людину, ми засуджуємо її вчинки, а не її саму. Якщо людина не приймає іншу, її потреби, інтереси, то швидше за все вона ставиться до неї негативно. "Якщо вчитель візьметься допомагати тому, кого не приймає, він не досягне мети" [2, с. 21].

Повне прийняття неодмінно проявляється в співчутті, доброзичливості і теплоті відносин. Саме до таких людей і звертаються за допомогою ті, хто відчуває труднощі. "Якщо в учителя батьки просять поради, це означає, що право давати поради він заслужив не лише знаннями і досвідом, але і вмінням брати співучасть в житті інших людей, не порушуючи їх автономії, не посягаючи на їх життєвий простір" [2, с. 10]. Т. Гаврилова стверджує, що неможливо допомогти іншому порадою, не зрозумівши його внутрішнього світу. Необхідно побачити людину такою, як вона є, а не такою, якою б ми хотіли її бачити.

Таким чином, щоб надати допомогу сім'ї учня, вчитель перш за все повинен встановити конструктивні взаємини між учнями і їх батьками, потім знайти форми допомоги, яка б забезпечувала особистісне зростання тих, хто звертається за допомогою до вчителя. Науковці відмічають, що продуктивна робота вчителя з сім'єю, спрямована на допомогу учню, можлива лише в ситуації діалогу, коли інша людина сприймається як рівний співрозмовник, який має право на власну позицію, якому притаманна характерна лише для нього система цінностей, індивідуальне сприйняття світу. Діалог неможливий без зацікавленого, співчутливого ставлення співрозмовників один до одного, готовності кожного прийняти проблеми іншого, без взаємного прийняття.

Для вчителя в діалозі з батьками дуже важливо вміти почути батьків, для цього йому необхідно сконцентрувати увагу на людині, що звертається за

допомогою, психологи радять звертати при цьому увагу не лише на слова, але і на міміку, жести. Почути співрозмовника означає зрозуміти, що саме він переживає. Слова педагога будуть мати вплив на батьків, якщо батьки відчують його впевненість, зацікавленість, якщо вчитель сам вірить у важливість того, про що говорить.

Наступною необхідною умовою ефективності діалогу, на думку дослідників, як уже відмічалось, є прийняття співрозмовника. Т. Гаврилова відмічає, що досить складно приймати аморальних батьків (матір-алкоголічку, батька-тирана). В такій ситуації, на думку вченої, вчитель повинен згадати, що співпрацює він з батьками на благо дитини. Батьки, які б вони не були, дорогі для дитини, від них дитина чекає тепла, любові, підтримки, захищеності. І вчитель повинен встановлювати діалог з усіма батьками, і для цього вчителю необхідно подолати негативне ставлення до батьків і досягти прийняття, без цього конструктивного діалогу не може бути.

Батьки теж не завжди приймають вчителя, особливо якщо вони вважають, що він не справедливий до їх дитини. На ставлення батьків до вчителя вирішальний вплив має ставлення до нього їхніх дітей. Часом батьки не висловлюють своїх сумнівів у голос, але у них залишається почуття образи, починає складатися погана думка про вчителя, його педагогічні здібності і досвід. Незадоволення створює атмосферу морального відчуження, недовіря, прихованої неприязні, і якщо учитель не зрозумів ситуації або знехтував нею, то може виникнути конфлікт. "Найголовніша умова для встановлення діалогу вчителя і батьків – прийняття і об'єктивна оцінка вчителем їх дитини. Тільки на цій основі виникає довіра до педагогічних порад" [2, с. 33]. Батьки, які не приймають вчителя, не будуть звертатись до нього за допомогою, не будуть шукати його порад. Якщо ж учитель бачить проблеми дитини й розуміє необхідність співпраці з батьками, йому доведеться самому вживати заходи для встановлення діалогу.

Між учителями і батьками можуть виникати конфлікти. Під конфліктом розуміють вираження протиріч між людьми, зіткнення протилежних прагнень, інтересів, уявлень, цінностей. Психологи стверджують, що правильна поведінка в конфлікті може зробити його конструктивним, призвести навіть до особистісного зростання його учасників. Але, на жаль, дуже часто, конфліктуючи, вчитель і батьки починають уникати один одного, дозволяють грубі критичні зауваження на адресу один одного в присутності дитини, така позиція, звичайно, дуже шкодить виховному процесу. Конфліктні ситуації між учителями та батьками виникають в тих випадках, коли їх уявлення про мету і засоби навчання та виховання не співпадають. Щоб знайти конструктивний спосіб вирішення конфлікту, дослідники вважають за необхідне мати повну картину власних дій і прагнень, оскільки дуже часто кожний із конфліктуючих вважає свою позицію, безумовно, правильною, а іншого – безумовно хибною. Т. Гаврилова стверджує: основна умова конструктивного вирішення конфліктів між учителями і батьками – відкрите спілкування сторін. "... Пошук співробітництва стане можливим, якщо вчитель пояснить батькам, яка їхня загальна мета, заради якої необхідно шукати вихід із даної ситуації, що він хоче зробити, щоб вирішити конфлікт, на які реакції чекає від батьків" [2, с. 39]. Складність втілення даної моделі полягає в тому, що вона передбачає рух учасників конфлікту назустріч один одному. Якщо вчитель хоче вирішити конфлікт конструктивно, йому необхідно залучити сім'ю учня до співробітництва, що вимагає подолання негативних почуттів до батьків, перенесення "домінанти" з себе і своїх почуттів на учня і допомогу йому.

Таким чином, основними чинниками успішної, конструктивної співпраці вчителя і батьків, на думку дослідників, є запрошення батьків до співробітництва, доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками; дотримання позиції рівноправності, при цьому перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок; з боку вчителя необхідний вияв захопленості та любові до дитини, психологічний контакт з батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини: симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьківсько-вчительська взаємодія за умов її правильної організації і реалізації володіє вагомими можливостями щодо забезпечення становлення особистості дитини. Це потребує визначення не лише змісту цього процесу, а й

основних напрямів, принципів реалізації, винайдення адекватних запланованій меті і визначеним завданням форм і методів.

Література

1. Гаврилова Т. П. О воспитании нравственных чувств / Т. П. Гаврилова. – М. : Знание, 1984. – 80 с. – (Сер. "Педагогика и психология" ; № 7).
2. Гаврилова Т. П. Учитель и семья школьника / Т. П. Гаврилова. – М. : Знание, 1988. – 80 с. – (Сер. "Педагогика и психология" ; № 9).
3. Дем'янчук С. М. Організація роботи з батьками за законами співтворчості і співпраці : метод. посібник / С. М. Дем'янчук. – Луцьк, 2004. – 46 с.
4. Зиятова М. Диагностика взаимодействия семьи и школы / М. Зиятова, В. Ларина // Директор школы. – 2007. – № 9. – С. 83–88.
5. Скнар О. І. Педагогічна культура сім'ї / О. І. Скнар. – К. : Знання, 1984. – 48 с. – (Серія 7 "Педагогічна" ; № 6).
6. Тищенко С. П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину / С. П. Тищенко. – К. : Знання, 1982. – 48 с. – (Серія 7 "Педагогічна" ; № 11).
8. Хоменко И. Школа и родители: этапы развития социального партнерства / И. Хоменко // Директор школы. – 2007. – № 4. – С. 83–88.
9. Чулкова Л. О. Спілкування з дітьми у сім'ї / Л. О. Чулкова. – К. : Знання, 1981. – 28 с. – (Серія 7 "Педагогічна" ; № 5).